

In author opinion in experimental programme for secondary school and school books

Keywords: *learning content, secondary school, project technology training, technology education.*

УДК 811.161.1'243(075,8)

ЛІНГВОМЕТОДИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ АКСІОЛОГІЧНОГО АСПЕКТА ПІДРУЧНИКА З РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Н. І. Ушакова,

*доктор педагогічних наук, завідувач кафедри мовної підготовки,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
e-mail: movnapid@univer.kharkov.ua*

У статті розглянуто лінгвометодичні засади реалізації аксіологічного аспекту підручника з російської мови для іноземних студентів, описано принципи відбору емоційно-оцінювальних мовних одиниць різних рівнів для формування вмій міжкультурного спілкування.

Ключові слова: *аксіологічний аспект підручника, російська мова, іноземні студенти, емоційно-оцінювальна функція мови.*

Постановка проблеми. Провідною тенденцією розвитку сучасної системи освіти є перехід до ціннісної парадигми [1]. Спілкування іноземців з носіями російської мови, якою вони у багатьох випадках отримують вищу освіту, передбачає «преодолення различного рода барьеров и, прежде всего, языкового, коммуникативного и ценностно-смыслового. По мере «присвоения» нового языка и овладения коммуникативной компетенцией коммуникант-инофон, как правило, продолжает руководствоваться оценочными критериями, характерными для его родной культуры» [2, с. 5]. Студенти-іноземці є носіями картини світу, яка відрізняється від картини світу носіїв російської мови. Необхідне зближення картин світу з метою досягнення взаєморозуміння.

Аксіологічний підхід до розвитку сучасної освіти має знайти відображення у відповідному аспекті підручника з російської мови для іноземних студентів.

Аналіз останніх досліджень. Особистісний розвиток індивідуума є процесом присвоєння ціннісних орієнтирів того середовища, до якого він належить за національною, соціальною, віковою та іншими ознаками. Аксіоло-

гічний компонент є стрижнем світогляду особистості. «А индивидуальные ценностные представления, развиваясь, становятся частью «силового поля культуры» (В. С. Библер), которое имеет национальную специфику и поэтому играет важную роль в общении с представителями иной лингвокультурной общности» [2, с. 21]. Близкість аксіологічних статусів об'єктів навколишнього світу для учасників спілкування є основою його успішності, в тому числі й у ситуації лінгвокультурної взаємодії носіїв різних мов і культур [4]. Міжособистісний дискурс (процес становлення й розвитку мовленнєвої діяльності разом із результатом і соціокультурним контекстом) при органічній взаємодії інтенціонального, комунікативного й аксіологічного планів створює найкращі умови для взаєморозуміння [4, 5].

Формулювання цілей статті. Завдання формування аксіологічного аспекту підручника доцільно розглядати у двох ракурсах: розуміння студентами цінності мовної освіти як засобу всебічного особистісного розвитку й оволодіння мовними засобами вираження власної оцінки, а також уміннями вести дискусію, запобігати конфліктам, досягати партнерської згоди, здійснювати міжкультурне спілкування. Тому необхідно виокремити й описати лінгвістичні та методичні засоби формування таких умінь.

Виклад основного матеріалу. Іноземна мова – освітня дисципліна, і в цьому полягають її аксіологічні характеристики. Це *інструментальна цінність* (за термінологією В. А. Ядова та А. Г. Здравомислова), що є засобом засвоєння *цінностей-цілей* (загальнолюдських, гуманістичних тощо). Мова допомагає засвоїти цінності будь якого рівня, оскільки є засобом пізнання, особистісного розвитку й виховання. Професійний розвиток – орієнтир навчальної діяльності іноземних студентів. Саме отримання освіти є метою їхнього приїзду на навчання в іншу країну. Іноземці обирають в якості майбутньої професії різноманітні спеціальності. Спробуємо визначити універсальний лінгвокультурний простір, на якому можна здійснити реалізацію аксіологічного аспекту мовної освіти і підручника, як головного засобу навчання.

Виокремимо навчальний матеріал, який може реалізувати вищевказані функції мови найбільш наочно й незалежно від спеціальності студента. Це матеріал соціокультурної сфери спілкування, де мова йде про загальнолюдські проблеми і цінності (добро і зло, любов, дружба, сім'я, відносини дітей і батьків, навколишнє середовище, проблеми війни і миру, скарби національної культури та літератури, відповідальність людини за результати своєї наукової й професійної діяльності тощо). Остання тема може розкрити значення професійного розвитку як загальнолюдської цінності.

Головну функцію аксіологічного аспекту підручника вбачаємо у формуванні вмінь висловлення особистісної, власної оцінки, організації засвоєння студентами лінгвістичних засобів, що виражають таку оцінку, а також засобів вираження емоційної діяльності. Необхідне виділення лінгвістичних одиниць оціночної модальності, володіння якими допомагає кращій орієнтації інофонов у процесі комунікації з носіями російської мови та інших мов і культур (навчання іноземних студентів, як правило, відбувається у багатонаціональ-

них групах). Оволодіння оціночною функцією мови відповідає завданням освіти і змісту пізнавальної діяльності [5].

Важливою складовою завдань аксіологічного аспекту підручника є формування вмінь аргументації власної думки, досягнення згоди під час суперечок і дискусій, пошуку компромісу в конфліктних ситуаціях, досягнення взаєморозуміння.

Сучасні навчальні програми з мовної підготовки іноземців [6, 7] містять лише один елемент системи, про необхідність побудови якої йде мова. На 4 курсі до складу програм входять завдання навчання участі в дискусії на певну тему. Мовним підґрунтям цього є засоби, які оформлюють реферат-огляд, зокрема засоби, що виражають ставлення до точки зору, що розглядається [7, с.80]: *Мы (не) согласны с тем, что ..., Мы (не) считаем возможным принять, что ..., Данная точка зрения (не) бесспорна, т.к. (в силу того, что),..., Рассматриваемая точка зрения интересна (бесспорна, оригинальна, ошибочна). Если (кто) утверждает, что ..., то (кто) считает, что ... Статья не согласуется, противоречит, опровергает идеи (положения) другой статьи. Авторы приходят к общему мнению, что ...*

Наведено список засобів для передачі змісту тексту з об'єктивною і суб'єктивною оцінкою інформації [6, с. 45]. Це такі мовні засоби:

1. Вираження присутності інформації в авторському тексті з використанням реферативних дієслів: *автор анализирует (кого, что?), характеризует (кого, что?), отмечает (кого, что?), доказывает (что?), сравнивает (кого, что, с кем, с чем?), сопоставляет (кого, что, с кем, с чем?), называет (кого, что?), описывает (кого, что?), подчеркивает (что?), ссылается (на кого, на что?), раскрывает содержание (чего?), отмечает важность (чего?), формулирует (что?), исходит (из чего?), утверждает (что?), противоречит (чему?), критически относится (к чему?), ставит задачу, считает, что.*

2. Опис авторського тексту: *в статье представлена точка зрения на..., содержатся дискуссионные положения, ценные сведения, важные неопубликованные данные попытки доказать (что?), отмечается важность (чего?), ясно сформулировано (что?), доказано (что?), учитывает, принимают во внимание (что?), считается (с чем?), обращают внимание (на что?), имеют в виду (что?), наводит на мысль, важно отметить, что, сущность этого сводится к следующему, с теоретической точки зрения, это, с практической точки зрения это ..., необходимо подчеркнуть, что.*

3. Вираження упевненості: *убежден, уверен, считает, что, полагают, что, придерживаются точки зрения, подтверждают, автор убедительно доказывает, что, это доказывает, что, доказано, что, установлено, что, подсчитано, опыт (расчеты, анализ) показал, общеизвестно, нет сомнений в том, что, в этой связи ясно, что, несомненно, скорее всего, что, точнее, в конце концов, бесспорно, очевидно, видимо, вероятно, автор отстаивает.*

4. Вираження згоди: *одобряют, хвалят, восхищаются, соглашаются, разделяют точку зрения, подтверждают, признавать достоинства, придерживаются подобного мнения.*

5. Вираження критики (незгоди): *отмечать недостатки, упрекать в небрежности (неточности), вскрывать недостатки, критиковать, возражать, оспаривать, расходиться во взглядах (с кем?), опровергать, пренебрегать, игнорировать, упускать из виду; автор не раскрывает содержания (чего), противоречит, упускает из виду, необоснованно утверждает, критически относится, ставит невыполнимую задачу, не подтверждает выводы фактами, непонятно, что, сомнительно, что, выдвинуть, привести, иметь возражения, отказаться от своих убеждений.*

6. Вираження припущення: *допустить, предположить, высказать свое предположение, выдвинуть гипотезу (о чем?).*

Цінність вищевказаних одиниць для формування вмінь написання реферата-огляду (звичай, з мови спеціальності) і вираження оцінки точки зору, що розглядається, є безсумнівною. Однак наданий у програмі список є недостатнім для формування вмінь аргументації власної думки, досягнення згоди в суперечці, знаходження компромісу в конфліктних ситуаціях, досягнення взаєморозуміння. Варто підкреслити, що такі вміння необхідні під час спілкування в усіх комунікативних сферах. Крім того, наведені мовні одиниці присутні в навчальному процесі відповідно до програми тільки на 3 курсі, а їхнє використання є комунікативно необхідним уже з перших днів навчання у ВНЗ.

Для вирішення завдань емоційно-оцінювальної діяльності студенти мають розуміти, як саме реалізувати аксіологічний аспект спілкування. З метою розв'язання цієї проблеми було здійснено *відбір емоційно-оцінювального дієслівного мінімуму*. Необхідно підкреслити, що незважаючи на присутність деяких дієслів у навчальному процесі ще на початковому етапі навчання, не розроблено лінгвометодичні основи їхньої функціональної систематизації як одиниць, що забезпечують емоційно-оцінювальний аспект комунікації.

Обсяг оцінювальної лексики досягає 40% всього лексичного складу російської мови [2, 4], що характеризує національний тип номінації в цій мові як експресивний, емоційний. Прилучення до національного способу комунікації іноземною мовою є безумовною метою її вивчення.

Урізноманітнити навчальний процес у такому контексті дозволяє використання номінативних одиниць мови різних рівнів, зокрема, фразеологічних одиниць. Це може бути, наприклад, вираження згоди-незгоди за допомогою фразеологічних словосполучень [9]. Особливо актуальним є використання такого навчального матеріалу для філологічної аудиторії. Групи словосполучень виділено М. Янковичовою, нам її система групування фразем здається достатньо аргументованою, що дає підстави для побудови аксіологічного аспекта підручника. Варто підкреслити, що запропонований набір має інваріантний характер і може бути використаний повністю або частково залежно від комунікативних потреб і рівня наочуваності студентів.

1. Згода-схвалення – підтвердження комунікантом істинності фактів, про які повідомляє співрозмовник: *вот-вот!, вот именно!, вот это да!, то-то!, то-то и оно-то!, то-то и есть!, так [оно] и есть!, так точно!, давно бы так!, в (на) самом деле!, что [и] говорит!, и не говори!, и разговора (разгово-*

ру) нет (быть не может)!, ничего не скажешь!, нечего сказать!, о чем речь!, слов нет!, спору нет!, святая истина!, я думаю!, видимое дело!, известное дело!, еще бы!, ясное дело!, милое дело!, хорошее дело!, есть такое дело!

2. Згода-підтвердження – позитивна відповідь комуніканта на запитання або пропозицію, прохання, наказ і т. і. співрозмовника виконати яку-небудь дію: ну да!, [а] как же!, само собой [разумеется]!, какой разговор!, не прочь!, почему бы [и] нет?

3. Згода-примирення – смирення комуніканта з фактами, про які повідомляє співрозмовник: ну да!, [а] как же!, само собой [разумеется]!, какой разговор!, не прочь!, почему бы [и] нет?, ничего не напишешь.

4. Згода-поступка – вимушена згода комуніканта виконати дію за вимогою співрозмовника: так и быть, куда ни шло, воля твоя, будь по-твоему, Бог (Христос) с тобой, как хочешь, пусть себе на здоровье, пусть будет так.

5. Згода/незгода-байдужість – байдуже ставлення комуніканта до фактів, про які повідомляє співрозмовник або до його вимоги виконати яку-небудь дію: [ну] и что?, а что?, а что же (ж)?, чего там!, мало ли что!, не мое дело, не моя печаль, [а] мне какое дело?, мне-то какая печаль?, мне-то что?, мое дело маленькое, мое дело сторона (прост.), моя хата с краю [ничего не знаю] (прост.), мне все равно, мне все одно (едино, единственно), это мне до лампочки (прост.), плевать мне на это (прост.), при чем тут я?, я тут ни при чем.

6. Незгода-сумнів – невпевненість комуніканта в істинності фактів, про які повідомляє співрозмовник: да ну (ну да)?, да что ты!, да ну тебя!, еще чего!, ой ли?, что ты говоришь?, [это] еще вопрос, [это еще] как сказать.

7. Незгода-недовіра – заперечення комунікантом очевидної неправди, що повідомляє співрозмовник: ври больше! (прост.), ври, да знай [же] меру! (прост.), ври, да не завирайся! (прост.), Расскажи (рассказывай) своей бабушке! (прост.)

8. Незгода-побоювання – заперечення комунікантом фактів, про які говорить співрозмовник, як небажаних: [этого] еще не доставало (не хватало)!, только этого не хватало!, [об этом] не может быть и речи!, боже упаси (сохрани)!, упаси (сохрани, оборони) бог (господь)!, избави бог (господь)!, не дай (не приведи) бог (господь)!, помилуй бог!

9. Незгода-насмішка – іронічно-насмішкувате відношення комуніканта до намірів, очікувань співрозмовника: держи карман [шире]!, еще (ишь) чего [захотел]!, если бы да кабы.

10. Незгода-зневага – іронічно-зневажливе відношення комуніканта до пропозиції, прохання, наказу і т. і. співрозмовника виконати яку-небудь дію: еще (ишь) чего [захотел]!, очень (куда как) нужно!, благодарю покорно!, кушайте сами!, слуга покорный!, нашел дурака! (прост.), ищи дурака! (прост.), не на дурака (простака) попал! (прост.) не на таковского (такого, того) попал!, всю жизнь мечтал!

11. Незгода-обурення – незадоволення комуніканта фактами, про які повідомляє співрозмовник: ну и ну!, ай да ну!, как же так?, вот уже нет!, да

что ты!, да ну тебя!, кой (какой) черт!, ну привет!, вот тебе (те) и на!, милое дело!, хорошее (хорошенькое) дело!, вот еще [новое] дело!, новое дело!, где это слыхано (видано)!, слыханное (видимое, мыслимое) ли [это] дело?!, скажи пожалуйста!!, скажи на милость!!, ну что ты скажешь!

М. Янковичова підкреслює, що деякі групи реплік-кліше утворюють синонімічні низки фразем, що поєднуються одним значенням. Більшість таких синонімічних груп складають стилістично однорідні фраземи, зазвичай розмовні (здебільшого літературно-розмовні і розмовно-побутові). Але у групах реплік-кліше, які виражають високий ступінь незгоди, в синонімічних групах зустрічаються також просторічні та грубо-просторічні фраземи (*плевать мне на это!*). В такому випадку фраземи синонімічної групи знаходяться у відношеннях стилістичної синонімії [9].

Різницю у стилістичній приналежності фразем необхідно доводити до свідомості студентів (*мне все равно* або *мне плевать*).

Багато реплік-кліше відрізняються багатозначністю й виражають різний ступінь згоди або незгоди; вони входять до різних груп. Певне значення реплік при цьому залежить не тільки від комунікативної ситуації діалогу (про що йшла мова раніше), але й від інтонаційного оформлення. Тобто в реалізації аксіологічного аспекта беруть участь не тільки лексична і стилістична складові, а й фонетичне оформлення мовлення.

У філологічній аудиторії слід звертати увагу на те, що та сама репліка-кліше, що промовляється комунікантом в одній комунікативній ситуації, але з різною інтонацією, може мати різні значення. Так, наприклад, фраза *ну да!* має значення: а) згоди-ствердження: – *Ты уже сделал это задание?* – *Ну да, уже давно!*; б) незгоди-сумніву: – *Я уже все сделал.* – *Ну да? Так быстро?* в) незгоди-відмови: – *Ты мне можешь?* – *Ну да! Стану я зря время тратить!* Іронія надає реплікам-кліше іноді протилежного значення. Наприклад., фраза *хорошее дело!*, що має як значення згоди-схвалення, так і незгоди-обурення: – *Я сдал экзамен на отлично.* – *Хорошее дело!* або – *Я опять провалился на экзамене.* – *Хорошее дело!* Результатом багатозначності реплік-кліше є різні еквіваленти в мові перекладу, що потребує відпрацювання їх у навчальному процесі, особливо це актуально для студентів-філологів.

Розподіл матеріалу, що забезпечує реалізацію оцінювальної функції мови, здійснюється поетапно відповідно до модулів, що організують систему підручника. Аксіологічний аспект підручника має знайти відображення в кожному модулі.

Висновки. Знайомство іноземних студентів із смисловими та стилістичними відтінками найуживаніших фразем, що використовуються під час спілкування для здійснення аксіологічної функції мови, розширює лінгвістичну, соціокультурну компетентність, дозволяє краще розуміти зміст висловлювань носіїв мови, наближує до їхнього світогляду світогляд студентів, що сприяє розширенню комунікативних можливостей іноземців, досягненню взаєморозуміння, розвитку вмінь міжкультурної комунікації.

Уважаємо за необхідне вивчення та методичну інтерпретацію аксіологічних одиниць різних рівнів мови для оптимізації процесу навчання іно-

земних студентів мови, якою вони отримують вищу освіту та розширюють свої світоглядні обрії.

Література

1. Андрущенко В. Ціннісний дискурс в освіті // В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2008. – №1. – С.5 – 8.
2. Владимірова Т. Е. Призванніе в общение. Русский дискурс в межкультурной коммуникации / Т. Е. Владимірова. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Книжный дом «Либроком», 2009. – 304 с.
3. Здравомыслов А. Г. Человек и его работа в СССР и после: Учеб. пособие для вузов / А. Г. Здравомыслов, В. А. Ядов. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 464 с.
4. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О. А. Корнилов. 2-е изд. испр. и доп. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
5. Пассов Е. И. Концепция коммуникативного иноязычного образования (теория и ее реализация). Методич. пособие для русистов / Е. И. Пассов, Л. В. Кибирева, Э. Колларова. – СПб.: Златоуст, 2007. – 200 с.
6. Программа по русскому языку для студентов-иностранцев основных факультетов высших учебных заведений Украины III-IV уровней аккредитации / Н. И. Нагайцева, Т. А. Снегурова, С. Н. Чернявская [и др.]. – Х., 2004. – 59 с.
7. Тростинская О. Н. Программа по русскому языку для иностранных студентов-нефилологов: учеб.-метод. комплекс / О. Н. Тростинская, Т. Н. Алексеенко, Е. В. Копылова. – Х.: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2009. – 88 с.
8. Ушакова Н. І. Про сучасний стан розробки проблеми підручника з мови навчання для іноземних студентів (ВНЗ України) / Н. І. Ушакова // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / Ін-т педагогіки АПН України. – К.: Педагогічна думка, 2009. – Вип.9. – С.541 – 549.
9. Янковичова М. Реплики-клише как выражение согласия и несогласия в русской и словацкой фразеологии/ М. Янковичова // Русский язык в центре Европы. – 2006. – №6. – С.41–52.

References

1. Andrushchenko V. The Value Discourse in Education (2008). Higher Education in Ukraine. 1, pp. 5–8 (ukr).
2. Vladimirova T. Ye. Called for Communication. The Russian Discourse in Intercultural Communication (2009) – Moscow: Librocom. – 304 p. (rus).
3. Zdravomyslov A.G A Man and his Work in the USSR and after (2003). – Moscow: Aspect Press publishing house. – 464 p.(rus).
4. Kornilov O.A. The Language Picture of the World as the Derivatives of the National Mentalities (2003). – Moscow: CheRo publishing house. – 349 p.(rus).
5. Passov E.I. The Concept of a Communicative Foreign Language Education (the Theory and its Realization) (2007). – SPb.: Zlatoust publishing house. – 200 p.(rus).
6. The Program of Russian Language for the Foreign Students of HEI of III-IV levels of Ukraine (2004) / Nagaytseva N. I. – Kh. – 59 p. (rus).

7. The Program of Russian Language for the Non-Philological Foreign Students: Educational-Methodical Complex / Trostinskaya O.N. (2009). – Kh.: Karazin University. – 88 p. (rus).

8. Ushakova N.I. On the Modern State of Elaboration of Problems of the Second Language Manual for Foreign Students (HEI of Ukraine) (2009). The Problems of a Modern Manual. Scientific journal; 9, pp. 541 – 549.(ukr).

9. Yankovichova M. Cues-cliché as the Expression of the Consent and the Non-Consent in the Russian and the Slovakian Phraseology (2006). Russian language in the middle of Europe, 6, pp. 41 – 52. (rus).

Ушакова Н. И.

ЛИНГВОМЕТОДИЧЕСКАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ АКСИОЛОГИЧЕСКОГО АСПЕКТА УЧЕБНИКА ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ

В статье рассматриваются лингвометодические основы реализации аксиологического аспекта учебника по русскому языку для иностранных студентов, описаны принципы отбора эмоционально-оценочных языковых единиц разных уровней для формирования умений межкультурного общения.

Ключевые слова: аксиологический аспект учебника, русский язык, иностранные студенты, эмоционально-оценочная функция языка.

Ushakova N. I.

THE LINGUISTIC-METHODICAL REALIZATION OF THE AXIOLOGICAL ASPECT OF THE RUSSIAN LANGUAGE TEXTBOOK FOR FOREIGN STUDENTS

The intercultural communication is a topical methodical problem. The article presents the linguistic-methodical basis of realization the axiological aspect of the Russian language textbook for foreign students. The principles of choosing the emotional and valuable language items of different levels in order to form the skills of intercultural communication are considered. The skills of appraising the values of the foreign culture and communication in the foreign language help to avoid the conflicts and the misunderstandings. The author offers the special group of Russian verbs which can be used for a review and an appraising of the Russian scientific text. One more group of verbs and phrases helps to understand and express the personal attitude and appraising.

The special attention has to be paid to the multi-meaning words and expressions and to the role of intonation in changing the meaning of speech.

Keywords: the axiological aspect of the manual, the Russian language, foreign students, the emotional and evaluation function of language.